

Adalékok Klimó Ferenc vitatéziseinek kiadástörténetéhez

Tanulmányom témaválasztása – összetettsége miatt – némi magyarázatot igényel. 2004-ben került a figyelmem középpontjába egy addig ismeretlen, ám könyvtár-történeti kutatásaim szempontjából felettebb érdekesnek tűnő kötet. Oldal Mária, a New York-i Morgan Library & Museum magyar származású munkatársa levélben, majd személyes találkozásunk során megkért, egy, a könyvtárak állományába ajándékozás révén bekerült metafizikai munka kiadástörténetének felkutatására. A kapcsolódási pontot a pécsi Klimó Könyvtárral az jelentette, hogy a műben Klimó György pécsi püspök (1751–1777), a bibliotéka alapítója és névadója volt patrónusként feltüntetve, szerzőként pedig az amerikai katalógusban – az általam akkor még ismeretlen – Klimó Ferenc, a római Collegium Germanicum Hungaricum alumnusa szerepelt.

Egy kötet kiadásának körülményeit felkutatni, valamint egy jelentős méretű könyvtárba való bekerülésének pontos mozzanatait felvázolni, a fennmaradt források csekély száma miatt, nagy kihívást jelentett. A szerző életének megismeréséhez egyrészt az elsődleges, főként a levéltárakban fellelhető kiadatlan források szolgálhattak adalékkul, másrészt nélkülözhetetlenek voltak azok a másodlagos források is, amelyek a feldolgozott dokumentációk alapján igyekeznek képet adni egyes személyek életéről és működéséről.

A kutatás kezdetén meg kellett bizonyosodni a magyar és a külföldi könyvgyűjtemények katalógusai alapján, vajon hány példányban található meg a nyomtatvány. Természetesen joggal merült fel a kérdés: vajon a hajdani Püspöki Könyvtár is kapott-e egy példányt a nyomtatványból.

A Klimó család

A kutatást a rokoni szálak vizsgálatával kezdtem. Mint ismeretes, a Klimó család a Nyitra megyei Lopassó városából származott: itt született a pécsi egyházmegye későbbi főpásztorja, két testvérbátyja – János és Márton –, valamint egy, név szerint ismert húga, Anna¹ is. A „*megbízható hagyomány szerint*”² a 32. számú házban éltek, szüleik szegény sorsú földművelők voltak. Klimó György 1710. április 4-én látta meg a napvilágot. Éles felfogása és szorgalma korán kiemelte saját társadalmi rétegéből és megadott számára, hogy jobbágy származása ellenére Nagyszombaton végezze el iskoláit. Az egyházi hierarchia egyes állomásait igen fiatalon betölthette, majd 1751. július 31-én Mária Terézia kinevezte a pécsi egyházmegye élére.³

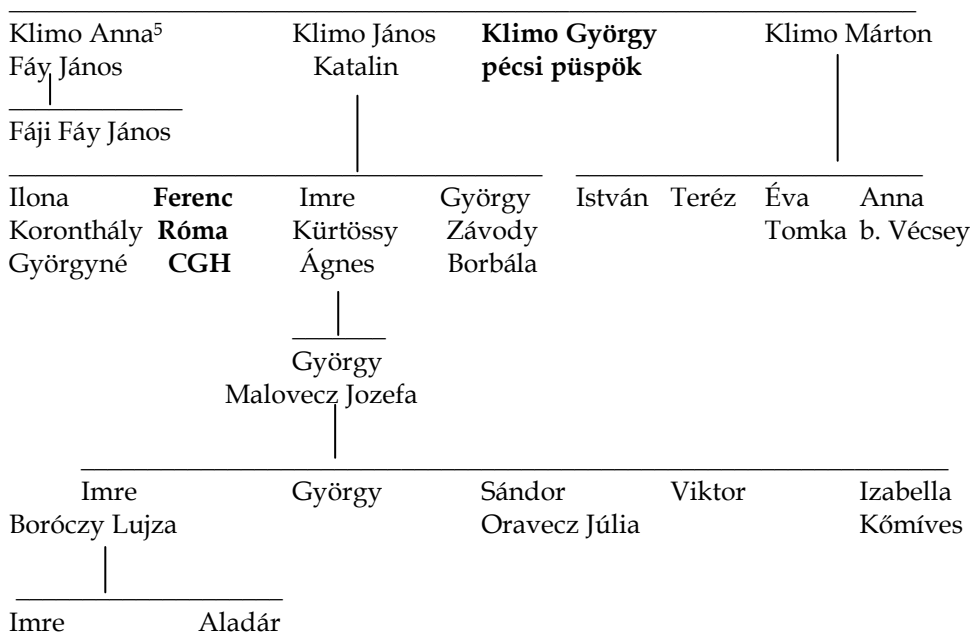
¹ Klimó Anna férje Fáy János (1716 körül–1783) debreceni tanácsnok, polgármester, főbíró, fiuk pedig a Kazinczy Ferenc által is nagyra becsült Fáji Fáy János (1773–1833), aki Debrecen szenátora és polgármestere is volt egy személyben. (Forrás: <http://ppf.mtak.hu/hu/003a.htm>), ZOLTAI 1936. 4.

² JEDLICSKA 1891. 315.

³ JEDLICSKA 1891. 315–317.

Klimo nem felejtette el gyökereit, és egyházmegyei kinevezése után is gondoskodott családjáról. Kérésére Gróf Erdődy György 1751. május 22-én Pozsonyban kelt levelében feloldozta a jobbágyi kötelékekből a leendő püspök testvéreit, Klimo Jánost és Mártont, továbbá unokatestvérét, Klimo Ádámot. A család nemesi oklevele 1753. november 10-én kelt, amelyet Mária Terézia hitelesített aláírásával, valamint pecsétjével.⁴

A Klimo család családfája

Klimo Ferenc Ignác

Klimo Jánosnak és feleségének, Katalinnak három fia és két lánya született, közülük a jelen tanulmány szereplője Klimo Ferenc Ignác is, aki 1757. július 1-jén látta meg a napvilágot. Életének korai szakaszáról nem rendelkezünk adatokkal. Sorsa csak nagybátyja, Klimo püspök felkarolása után vált a források által követhetővé. Ferenc nagybátyja ajánlására 1775. október 24-én nyert felvételt a római Collegium Germanicum Hungaricum falai közé, ahol Albanus bíboros volt a mentora. Ferenc patrónusa, a pécsi püspök kérésére folyamatosan beszámolt a Rómában eltöltött tanulmányairól. Klimo György – az unokaöccse előrehaladásának figye-

⁴ A nemesi oklevelet 1912-ben ajándékozta a Püspöki Könyvtárnak Klimo Imre krakováni jegyző.

⁵ A Klimo család családfáját Jedlicska Pál a *Kiskárpáti emlékek* című munkájában tette közzé, ám az ágrajzba hiba csúszott, hiszen itt Klimo János lányaként lett feltüntetve Klimó Anna – akiről pontos adatokkal nem rendelkezünk –, de férjéről és fiáról – a már említett idősebb és ifjabb Fáy Jánosról – pontos születési és halálozási dátumokat ismerünk, így hozzátvetőleg Anna adataira is tudunk következtetni. JEDLICSKA 1891. 332.

lemmel tartása érdekében – folyamatos levelezésben állt még Casali bíborossal, Paulo Bernardo Giordanival⁶ és Francisco Tommaso Soldati professzorral⁷ is. Klimó Ferenc – tudásunk szerint – metafizikai tanulmányokat folytatott Rómában, majd 1777. szeptember 1-jén – előrehaladása bizonyítékául – nagyszerű vitát vezetett le. Rendkívül tehetséges, jó képességű diákként írják le a fennmaradt dokumentumok. Előjárója a domonkos rendi, Ludovico Civini metafizikai professzor jelenlétében 45 pontban felállította téziseit. Mindenki legnagyobb bánatára a nagy reményekkel kecsegtető másodéves teológia-hallgató 1779. március 16-án meghalt.⁸

A családi kapcsolatokra való utalások a Pécsi Püspöki Levéltár levelezési könyveibe bejegyzett magánlevelezés áttekintését kívánták meg. Így került elő egy köteg levél, amelyet Ferenc írt a nagybátyjának Rómából. A jelen kutatásra vonatkozó adatokat ezekben a dokumentumokban nem találtam, így azok feldolgozása a későbbiekben várható.

A New York-i Morgan Library & Museum példánya

Vizsgálódásaimat a Morgan Library & Museum katalógusának leírásával, valamint a New York-i könyvtár állományába bekerült kötet ajánlásának, címlapjának és kötésének fotómásolatával kezdtem meg.

Az amerikai magángyűjtemény katalógus-leírásában a nyomtatvány bibliográfiai adatainak feltüntetése mellett, hangsúlyosnak tartották a kötés jellegzetességeinek a leírását is:

Location: Bindings Collection (BDG)

Call Number: 129542

Record ID: 242334

Accession Number: PML 129542

Author/Artist: *Klimó*, Franciscus, 18th cent.

Title: *Exercitatio metaphysica adversus religionis osiores, praecipue atheos.*

Published/Created: Romae: Excudebat Archangelus Casaletti, 1777. Description: xviii, 109 p.: front. (port.) ; 28 cm. (4to)

Genres: Armorial bindings (Binding)--Italy--18th century.

Morocco bindings (Binding)--Italy--18th century.

Binding: Bound in full red morocco with the arms of Pope Pius VI, to whom this work is dedicated.

Associated Names: Pius VI, Pope, 1717–1799, dedicatee.; Hansen, Leonard J., d. 2003, former owner.

Credit: Bequest; Leonard Hansen in honor of William M. Voelkle; 2004.

Formatted Date: 1777.

Formatted Place: Italy Rome. Dept./Collection: Pierpont Morgan Library Dept. of Printed Books⁹

⁶ Paulo Bernardo Giordani római kanonok XIV. Kelemen és VI. Pius pápa idején a pécsi egyházmegye ügyeinek referense volt a Vatikánban.

⁷ VERESS 1941. 305.

⁸ VERESS 1917. 231.

⁹ <http://corsair.morganlibrary.org/>

A Klimo Könyvtár példánya

Az első feladat a kötet fellelhetőségeinek felkutatása volt. Kézenfekvőnek látszott, hogy a hajdani Püspöki Könyvtár állományában keressem elsőként Klimo Ferenc munkáját. Feltételeztem, hogy az unokaöcs megküldte Klimo püspöknek megjelelő munkáját, főként, hogy annak ajánlásában többször utalt az egyházfő nagylelkű segítségére. Még akkor is logikusnak tűnt a kötet megléte a püspöki bibliotékában, ha a tézisek elhangzásának idején a pécsi egyházmegye feje már négy hónapja halott volt.

A Klimo Könyvtár 2001 óta rendelkezik egy könyv-¹⁰ és elektronikusformátumban is használható feltáró katalógussal, amely a Pécsi Egyetemi Könyvtár főkönyvtárosának, Móró Mária Anna precíz munkáját dicséri. Ebből egyértelműen a mai szabványnak megfelelő, pontosabb címleírást kaptam:

CIVINI, Ludovico O. P.

Pio VI. pont. max. doctori, pastori, episcopo oecumenico, ... quod instinctu divinitatis mentis magnitudine virtute, auctoritate, que sue damnatis impiorum libris eorumque de rebus divinis perverse scribendi liventia repressa et multis magnis firmis salutaribus, praesidiis suo Consilio diligentia opera comparatis veram religionem vindicavit, adservit, propugnavit Franciscus Klimo nob. Hungarus Romae in Collegio Germanico praeside -- Kal. Septembris 1777. Romae 1777, [s. t.] XVIII p. 27 cm. 4⁰

P.: 0

Z.VII.21/1

Exercitatio metaphysica adversus religionis osiores praecipue atheos. Romae 1777, Archangelus Casaletti. 109, [1] p. 27 cm. 4⁰

Z.VII.21/2

Tehát a „második” fellelt példányt a hajdani Pécsi Püspöki Könyvtár Z.VII.21-es köteteként azonosítottam. A Klimo-féle bibliotéka darabja egy negyedréteg méretű, olcsó, kiadói kötésű darab. A vékony táblát teljes felületén életképekkel díszített brokátpapírral vonták be. A mintázat a mindennap élettevékenységek színes palettáját vonultatja fel: a különféle foglalkozásokat (vadász, mosónő), valamint a mindennapok szituációit (szerelmi vallomás). Megvizsgálva a kötést, elmondható, hogy az egyes életképek külön klisék segítségével kerültek a papírra, valamilyen réz alapú festékkel, amely az idő és a környezeti hatások – a korrózió – következtében több helyen zöldes színbe játszik. Az íveket hat helyen befűrészelték, és váltva varrták egymáshoz, ám a bordazsinegek nem láthatók.¹¹

Az eredeti könyv kézbe vételével már a formai feltáráshoz is hozzáláthattam. A kötetben két, tematikájában is elkülöníthető részt találhatók: az első tematikai egységet VI. Pius pápa arcképmetszete vezeti be, majd egy előlap követi. Itt van

¹⁰ MÓRÓ 2001a. 134., 201.

¹¹ A New York-i és a pécsi kötet kötésének szakszerű leírásáért köszönettel tartozom Kirics Mártának, a Baranya Megyei Levéltár papír- és könyvrestaurátorának.

feltüntetve Klimó Ferencnek, a római Collegium Germanicum Hungaricum ne-
mes származású, metafizikai hallgatójának a neve.¹² Ezt követi egy kilenc oldalas
ajánlás magához VI. Pius pápához.¹³

Az 18. században lehetőséget kapni egy vitatézis kiadásához, továbbá azt
pápai ajánlással és a pápa arckép-metszetének elhelyezésével kiadatni, különös
kegynek volt tekinthető, és csak keveseknek adatott meg. Ehhez bizonyos össze-
kötetések voltak szükségesek: a kapocs jelen esetben a pápa által is ismert Klimó
György pécsi püspök volt. Az ajánlásban Klimó Ferenc több ízben köszönetét és
nagyra becsülését fejezte ki nagybátyjának: „...Patruum tamen meum Georgium
Klimo Quinqueecclesiaensem Episcopum dignabare. (...) Ouae quidem mea eo est major
felicitas, quo plane confidam fore ut qua Patruum meum hominem addictissimum huic
Sanctae Sedi, Tuique, dum vixit, Episcopatumque gessit Quinque-Ecclesiensem
observantissimum, complexus es, eadem me, quem ejus exemplorim imitatore, futuruim
spero, voluntate, benigne, clementia complectare.”¹⁴

A mű törzse a római alumnus nagyvitájának 45 tétele, amelyet egy öt soros
impresszum zár le: „DEFENDET · FRANCISCUS · KLIMO · PRAESIDE · F.
LUDOVICO · CIVINI · ORDINIS PRAEDICATORUM · ROMAE · IN CONLEG ·
GERM · HUNG · METAPH · PROFESSORE · KALENDIS · SEPTEMBRIBUS · AN ·
MDCCLXXVII.” A metafizikai téziseket felvázoló nagyvita pontos dátuma 1777.
szeptember 1-je. Klimó Ferenc előjárójának, Ludovico Civini domonkos rendi
professzorának a neve is feltűnik, ám róla semmit nem találtam a római Collegi-
um Germanicum Hungaricum történetét taglaló munkákban.¹⁵

A második egység nyomdászati is elkülönül, hiszen önálló címlappal
rendelkezik: „*Exercitatio metaphysica adversus religionis osiores praecipue atheos,
Romae, MDCCLXXVII. Excudebat Archangelus Casaletti, Praesidium facultate*”. A kor
szokásainak megfelelően a munkát a cenzori véleményezések vezetik be, és a
benne foglalt metafizikai gondolatok kiválóságát emelik ki, anélkül, hogy bárhol
is nevesítenék annak szerzőjét. (Ad probationes – cenzori vizsgálat)

Tüzetesebb vizsgálat után joggal merült fel a kérdés: vajon egy szerző mun-
kájáról van szó, vagy két mű került – témájának hasonlósága miatt – egy kötetbe?
A magyarországi diákok külföldi egyetemjárásának több ékes bizonyítéka maradt
ránk, köztük több személy disszertációja is, amelyek a kor szokásainak megfele-
lően – tisztelettel adózva egy-egy mester munkásságának – kolligátum kötetben
jelentek meg a „tanító-példakép” művével.

A nyomdászati „rejtjelek” alapján az is egyértelműen látszott, hogy a két
munkát egy kötetben kívánták megjelentetni. Erről tanúskodik a két mű elkülö-

¹² „Pio VI. pont. max. doctori, pastori, episcopo oecumenico, ... quod instinctu divinitatis mentis magnitudine
virtute, auctoritate, que sue damnatis impiorum libris eorumque de rebus divinis perverse scribendi liventia
repressa et multis magnis firmis salutaribus, praesidiis suo Consilio diligentia opera comparatis veram
religionem vindicavit, adseroit, propugnavit Franciscus Klimo nob. Hungarus Romae in Collegio Germanico
praeside -- Kal. Septembris 1777.”

¹³ STEINHUBER 1895. 334.

¹⁴ KLIMO 1777. IV., IX.

¹⁵ STEINHUBER 1895.

nülésének határán, a jobb alsó sarokban megjelenő *custos*, az őrszó (AD-)¹⁶, amely a következő lap első szótagára utal. Ezt erősíti az a tény, hogy a cenzori véleményezéseket az ívszámozások révén még az első mű részeként számolták. Az *Exercitatio metaphysica* című munkát már új ívszámozással kezdik. Az összekötő szerepet tehát az *imprimatur* jelenti. Az ívszámozás alapján a következő képletet adhatjuk a kötetnek: a4 + b4 + c + A4–N4 +3 számozatlan levél.

A cíMLEÍRÁSOK egyértelművé tették a nyomtatvány vizsgálata során felmerült kétséget, miszerint két munkát magába foglaló kolligátum-kötettel állunk szemben. Nézzük, mi okozhatott gondot a kötet leírásánál és a szerzőség megállapításánál!

A mű első része címlappal nem rendelkezik, így a szerzőség megállapítása csak az előlap és az impresszum vizsgálata után lehetséges. A második rész egyértelműen elkülöníthető címlapja révén, ám ott a szerzőt nem tüntették fel.

Az *authorok* nevét, a kötet történetét a régi katalógusokba való bekerülésével, valamint a korábbi leírások összevetésével kutathatjuk fel, ezáltal betekintést kapva a katalógizálás évszázadokon átívelő változásaiba is. A három évszázad – 18–20. század –, módszereiben is különböző leírásai igen érdekes eredményt mutattak. A keresés módszere az egyes katalógusokban lényegesen eltérő volt, nem lehetett tudomásom arról, hogy a mai formai feltárások alapján kolligátum-kötetnek tekintett munkát, annak idején milyen címmel vagy szerzővel írták le. Ezért megnéztem a Civini, a Klimo, és az *Exercitatio* kezdő szavaknál. Amikor a 19. századi katalógusokat vizsgáltam, és ezekre a kifejezésekre nem kaptam eredményt, a főcím további, hangsúlyosabb kifejezésével próbálkoztam: így lett a *metaphysica* szó a további katalógusok „vezérszava”.

Az első katalógus, amely jegyzékbe vette a kötetet Koller József könyvtáros-sága (1770–1789) idején, 1779-ben keletkezett, és bár több kéz írása különíthető el benne, mégis szokás Koller nevével együtt emlegetni.¹⁷ Ebben a szerzősége keresve leltük meg a cíMLEÍRÁST: „CIVINI ord. Prad. Exercitatio Metaphysica adversus Religionis osiores praecipue Atheos. Roma, 1777. 4 fol.” Jelzeteként a K.VII.27 volt megjelölve, amely a püspöki könyvtár eredeti épületében – a püspöki palotában – való helyére utalt.¹⁸

A következő nagy katalógus, amely feltüntette a művet, az 1833 és 1835 között Vojdás János (1833–1835) és Gradwohl Eduárd (1833–1836) könyvtárőrök által készített lajstrom volt: itt már csak a cíMLEÍRÁST véve alapul jutottam el a mű-

¹⁶ A *custos* latin eredetű szó, jelentése *őrszó*. Szótári alakja: *custos*, *-odis m f*. Az angol szakirodalomban *Catchword*, a franciában *Réclame* a terminus technicus. Az *őrszó* vagy a lap, vagy az *ív* első szavának, vagy annak egy szótagjának, töredékének előrevetítése a könyv előző lapjának alján, a szedéstükrön kívüli jobb oldalon. A *custos* egyik funkciója a középkorban szokásos hangos olvasás gördülékenységének elősegítése volt. A másik – az eredeti – feladata az volt, hogy a kódexekben és az őnyomtatványokban az *ívek*, *ívfüzetek*, majd a lapok sorrendjét – nemcsak a *signaturákkal* –, hanem a *custosokkal* is biztosítsák a könyvkötők számára. Ez a funkció már a 10–12. században megjelent. Így a *custosok* – mindkét esetben – a szöveg folyamatosságát biztosították. A *custosok*at egészen a 18. századig használták, a nyomtatott könyvekben is. (<http://hu.wikipedia.org>)

¹⁷ MÓRÓ 2001b. 103.

¹⁸ KATALÓGUS 1779. 186. (A „C” betűnél)

ig.¹⁹ A bejegyzés igen rövid volt: „*Metaphysica Exercitatio adversus Religionis osores, praecipue Atheos, Roma, 1777 4 fol. – Jelzet: Z.VII.21²⁰„*. A közel azonos időszakban keletkezett cédula-katalógus leírása is igen kurta: „*Metaphysica exercitatio Adversus Religionis Osores – 1777*”.²¹ A következő lista már 20. századi készítésű. Szőnyi Ottó könyvtárőr (1906–1921) jegyeztette le a püspöki könyvtár állományának köteteit. Az alábbi szintén nem teljes leírást találjuk: „*Metaphysika Exercitatio Adversus Religionis osores – Z.VII.21*”.²²

A magyarországi korai kéziratos könyvtári katalógusok készítésénél a tudományos módszerek, illetve a tudatosság alkalmazása helyett, inkább az ösztönös jegyzékkészítés volt a jellemzőbb. A 18–19. századi könyvtárak nagyrészt saját rendszerük, egyedi szabályaik szerint dolgoztak. A könyvtár őrői általában valamely tudományág művelői és nem könyvtárosok voltak.²³

A katalógus-leírások összevetése nem csak a szerzőség miatt jelentett gondot, hiszen a Koller-féle katalóguson kívül sehol sem tüntették fel Ludovico Civini nevét. Ez egyben azt a tényt is előrevetíti, hogy az új katalógusok készítésénél nem használták a korábbi katalógusok bejegyzéseit. A másik igen fontos észrevétel, hogy a 18. és a 20. századi kéziratos katalógusok kisebb-nagyobb pontossággal igyekeztek feltárni az egyes művek adatait – a szerzőségi és a címadatokat, a kiadási helyet, a nyomdász nevét –, ám a kiadás időpontjának megjelölésén kívül, csak a folióméretre utalnak. Sajnálatos módon a terjedelem feltüntetése nem szerepelt a kötelező adatok között, ezért nem tudhatjuk, hogy a három században keletkezett katalógusokban melyik munka leírása szerepel pontosan: azaz egybe vették-e őket, vagy külön.

A magyarországi könyvtárak közös katalógusának – a MOKKA-R-nek – megtekintése, valamint a közös könyvtári levelezőrendszeren – a KATALIST-en – való keresésem után megállapíthat, hogy a jelen feldolgozottság mellett a pécsi példány az egyetlen hazai darab. Továbbá a mű egyetlen magyar nyomtatvány-jegyzékben sem szerepel.²⁴

A kötet fellelhetősége a nagyvilágban

A pápának szóló ajánlás miatt célszerűnek tűnt megtekinteni a Vatikáni Apostoli Könyvtár katalógusát, amely állományában végül is rábukkantam a kötet(ek)re. Újabb találat reményében a Karlsruhei Egyetem Könyvtárának, a több ország összesített katalógus-adatait tartalmazó virtuális keresőjében is rákerestem a metafizikai munká(k)ra. Itt összesen egy értékelhető eredményt kaptam. Az egyes ka-

¹⁹ KATALÓGUS 1833–1835. 450. (Az „M” betűnél)

²⁰ Az új jelzet már az 1830-ban felépített könyvtárépületben való helyét jelöli (Hártyaterem).

²¹ Ez a cédula-katalógus a Vojdás-Grawohl-féle katalógussal párhuzamosan készült el a 19. század 30-as éveiben.

²² KATALÓGUS 1914–1921. (Az „M” betűnél)

²³ POGÁNYNÉ 2004. 30.; RÁCZ 1988. 15.

²⁴ A Petrik Géza által összeállított bibliográfia gyűjtőköre a Magyarországon bármilyen nyelven, a külföldön magyar nyelven, illetve a külföldön bármilyen nyelven megjelent, de magyar vonatkozású nyomtatványokra terjedt ki.

talógusokban való rekord-lehívásnál a legnagyobb gondot az jelentette, hogy mind a kötetleírások, mind a szerzőségi adatok eltértek egymástól.

A Vatikáni Apostoli Könyvtár elektronikus katalógusában mind a szerzőkre, mind a címre való kereséseim is sikerrel jártak. Ez volt az első és egyetlen lajstrom, amely a tézisek szerzőjeként tüntette fel Klimó Ferencet:

Author: Klimó, Franciscus
Title: Theses de religione...
Publication: [Romae, s.n.,
Date of publication: 1777]
Physical description: XVIII p. ant. (ritr.) 25 cm.
Language: Latin
Date of record: 941217
Fonds: STAMPATI
Its call number is: Miscell.H.77(int.4)

Author: Civini, Ludovico, O.P.
Title: Exercitatio metaphysica adversus religionis osiores praecipue atheos.
Publication: Romae, Archangelus Casaletti,
Date of publication: 1777.
Physical description: 109, [1] p. 25 cm.
Language: Latin
Date of record: 940712
Fonds: STAMPATI
Its call number is: R.G.Miscell.H.77(int.5)²⁵

Professzor Massimo Ceresa, a bibliotéka tájékoztató könyvtárosa levélben való megkeresésemre a következő információt adta: a két mű – természetesen egymás után fűzve – jelenleg egy sárga pergamen-kötésű, hat művet magába foglaló kolligátum-kötetben található meg. (Miscell H. 77.) A művek korábbi kötését, rossz állapota miatt lecserélték, majd elveszett, így került utólag egy gyűjtőkötetbe a Klimó Ferenc- és a Ludovico Civini-féle munka.²⁶

A negyedik példányt a Karlsruhei Egyetemi Könyvtár virtuális katalógusában találtam meg. Itt egyedül az angol egyesített katalógusban, a COPAC-ban találtam egy igen kurta leírást tartalmazó rekordot, az alábbi adatok megjelölésével:

Title Details: Exercitatio metaphysica adversus religiones osiores praecipue Atheos
Publisher: Romae, 1777
Physical desc.: 4to
Language: Latin

²⁵ www.vatican.va

²⁶ Prot. 2007/223/B96 – Róma-Vatikan, 2007. január 23. „...the two books you asked us about are inserted in a miscellany with the following numbers: R. G. Miscell. H. 77 (4) and (5). So, they are in fact together, one follows the other. Being inserted in a miscellany, their binding was unfortunately dismounted and lost. The general binding of the miscellany is common yellow parchment. The two booklets are in not good conditions, rather damaged.”

Mivel a terjedelemre nem találtam adatokat, ezért nem tudom, hogy milyen formátumban lelhető fel Klimó Ferenc és Ludovico Civini munkája Angliában. A kötetről egyelőre még az sem sikerült kiderítenem, hogy melyik angol könyvtár gyűjteményét gazdagítja ez a munka. Összegezve elmondható, hogy a nagyvilágban, az 1777-ben, Rómában kiadott metafizikai munkákat tartalmazó gyűjtőkötetből jelenleg négy példányt ismerünk.

A bizonyító források

A Pécsi Püspöki Levéltárban található, a 18. század utolsó harmadában lejegyzett levelezési könyvekben több levél is utalt arra, hogy Klimó György egyrészt az unokaöccsével, Klimó Ferencsel, másrészt a római Collegium Germanicum Hungaricum tanáraival is folyamatos levelezésben állt. A patronált rokon természetesen a nagyvita megtartása előtt pontról pontra tájékoztatta az akkor már nagybeteg nagybátyját munkájának előrehaladásáról. Klimó püspök a tézisek kiadásáról – *Theses de Religione* – gondoskodván, a kitüntetés bizonyítékául, 1777. április 17-én kelt levelében kért engedélyt VI. Pius pápától, hogy a nyomtatásban Klimó Ferenc hozzá intézhesse ajánlását.²⁷

A szerzőség megállapításánál döntő bizonyítéknak az 1779-es katalógus leírása mutatkozott. Ennek összeállításában nagy szerepet játszott Koller József, a Pécsi Püspöki Könyvtár akkori „bibliotheca praefectusa”, aki római egyháztörténeti kutatásai során személyes ismeretséget köthetett a Collégium tanáraival, professzoraival, diákjaival. Így talán nem véletlen, hogy ő az egyetlen, aki Ludovico Civini szerzőségét már a korabeli katalógusban is feltünteti.

A primér forrásokkal párhuzamosan a Római Collegium Germanicum Hungaricum magyarországi diákjairól szóló, nyomtatásban is kiadott anyakönyveket és dokumentumokat is áttekintettem. Ebben Veress Endre, a római peregrinációk kiváló ismerőjének dokumentum-gyűjteménye nyújtott segítséget. A Klimó Ferencről szóló részben a szerző utalást tett készülő második kötetéhez összerendezett kézírataira. Veress hivatkozásában olyan kéziratok meglétét vetíti előre, amelyekben dokumentálva lett, hogy Klimó Ferenc és Ludovico Civini munkája együtt jelent meg nyomtatásban. Sajnos a forráskiadvány folytatása nem került kiadásra, a Gyulafehérvárott található Veress-hagyaték pedig nem kutatható, így nem tisztázott, hogy a kötet ismeretében tette Veress ezt az állítást, vagy korabeli források fényében.²⁸

A kor szokásai szerint a hallgatók disputái nem önálló munkaként, hanem a mai szóval élve, kolligátum-kötetben jelentek meg, általában a szellemiségükhöz és gondolatvilágukhoz közel álló szerző műve elé bekötve. Klimó Ferenc abban a megtisztelésben részesült, hogy domonkos rendi professzora, Ludovico Civini metafizikai értekezésével együtt kerülhetett a nyomdába.

²⁷ PPL LK – Klimó György levele VI. Pius pápához – Pécs, 1777. április 17.

²⁸ VERESS 1917. 231.; VERESS 1941. 305.

Konklúzió

Összegezve a kutatás eredményeit, megállapíthatjuk, hogy a fentiekben említett kolligátumban megjelent munkák egyértelműen két szerző munkáinak tudhatók be, így az alábbi katalógus-leírást javaslom:

KLIMO, Franciscus (1757–1779)

[Theses de Religione...] Pio VI. pont. max. doctori, pastori, episcopo Oecumenico patri patrum Christi ser vice-bene et feliciter gerenti rem publicam pop christiani, quod instinctu divinitatis mentis magnitudine virtute, auctoritate, que sue damnatis impiorum libris eorumque de rebus divinis perverse scribendi liventia repressa et multis magnis firmis salutaribus, praesidiis suo Consilio diligentia opera comparatis veram religionem vindicavit, adservit, propugnavit Franciscus Klimo nobilis Hungar Romae in Collegio Germanico Hungarico Metaph. Stud. praeside -- Kal. Septembris 1777.

Romae 1777, [s. t.] XVIII p. 27 cm. 4°

P.: 0

Z.VII.21/1

CIVINI, Ludovico, O.P.

Exercitatio metaphysica adversus religionis osiores praecipue atheos.

Romae 1777, Archangelus Casaletti. 109, [1] p. 27 cm. 4°

Z.VII.21/2

A javított leírással egyértelműen elkülöníthetővé válik a két önálló munka, és annak két szerzője is. Továbbá újabb adatokkal egészült ki a Klimo család története, benne Klimo püspök patrónusi tevékenysége is, valamint újabb szelete vált ismertté a Pécsi Püspöki Könyvtár 18. századi gyarapodási folyamatának. A világban található négy példányt az teszi különlegessé, hogy a legdíszesebb, pápai példány New York-ban van, míg a Vatikáni Apostoli Könyvtárban – bár nem tudni milyen korábbi kötéssel rendelkezett –, egy kolligátum részeként található meg a művek. A patrónus – Klimó György – könyvtárában pedig „csak” kiadói kötésben érkezett meg a munka. Az utolsó darabról – az angliairól – egyelőre nem rendelkezünk információkkal. A fennmaradt példányok csekély száma arra enged következtetni, hogy a metafizikai munkák csak igen alacsony példányszámban kerültek ki a nyomdából.²⁹

²⁹ Külön szeretnék köszönetet mondani Oldal Máriának, a New York-i Morgan Library munkatársának, hogy felhívta a figyelmemet erre a kötetre, amely révén egy izgalmas kutatási folyamat eredményeit tudtam a fentiekben vázolni, továbbá gyakorlatot szerezhettem egy 18. századi kötet előtörténetének felkutatásában.

IRODALOM

- BITSKEY 2000 Bitskey István: Hungariából Rómába – A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.
- FÉNYES 1974 Jubileumi évkönyv 1774–1974. (Szerk.) Fényes Miklós, Egyetemi Könyvtár, Pécs, 1974.
- JEDLICSKA 1891 Jedlicska Pál: Kiskárpáti emlékek Éleskőtől-Vágújhelyig – Hely- és művelődéstörténeti tanulmány. II. kötet, Nyomtatott az Érseki Lyceumi Könyvnyomdában, 1891.
- KLIMO 1777 Klimó Franciscus: [Theses de Religione...] Pio VI. pont. max. doctori, pastori, episcopo Oecumenico patri patrum Christi ser vice-bene et feliciter gerenti rem publicam pop christiani, quod instinctu divinitatis mentis magnitudine virtute, auctoritate, que sue damnatis impiorum libris eorumque de rebus divinis perverse scribendi liventia repressa et multis magnis firmis salutaribus, praesidiis suo Consilio diligentia opera comparatis veram religionem vindicavit, adservit, propugnavit Franciscus Klimo nobilis Hungar Romae in Collegio Germanico Hungarico Metaph. Stud. praeside – Kal. Septembris 1777. Romae, 1777.
- MONDIN 2001 Mondin, Battista: Pápák enciklopédiája. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2001.
- MÓRÓ 2001a Móró Mária Anna (Összeáll.): A Pécsi Egyetemi Könyvtárban őrzött Klimó-Könyvtár katalógusa. I. A könyvek szerzői betűrendes katalógusa. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 1.) Tarsoly Kiadó, Budapest, 2001.
- MÓRÓ 2001b Móró Mária Anna: A pécsi püspöki könyvtár katalógusai. In: A Klimó-könyvtár a tudományos kutatások szolgálatában. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 3.) (Szerk.) Csóka-Jaksa Helga, Pécs, 2001. 101–113.

- POGÁNYNÉ 2004 Pogányné Rózsa Gabriella: A bibliográfiai adatközlés szabályai és felhasználása a könyve szakmában. Hatágú Síp Alapítvány, Budapest, 2004.
- RÁCZ 1988 RÁCZ ÁGNES: Bibliográfiai leírás, katalogizálás. Egységes jegyzet. Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988. 13–18.
- STEINHUBER 1895 Steinhuber, Andreas: Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom. I–II. Bd., Freiburg in Breisgau, 1895.
- VERESS 1917 Veress Endre: A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyvei és iratai – I. Anyakönyv (1559–1917). Budapest, 1917.
- VERESS 1941 Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai = *Matricula et acta hungarorum in universitatibus Italiae studentium – 1221–1864, Olaszországi magyar emlékek. (Római Magyar Történelmi Intézet 3)*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1941.
- ZOLTAI 1936 Zoltai Lajos: Fáji Fáy János a könyv- és műgyűjtő debreceni polgármester. Városi Nyomda, Debrecen, 1936.

FORRÁSOK - RÖVIDÍTÉS-JEGYZÉK

- PPL LK Pécsi Püspöki Levéltár – Levelezési Könyvek 4.
- KATALÓGUS 1779 Index librorum Bibliothecae Episcopalis Quinque Ecclesiensis 1779. [Több kéz írása] 418 fol.
- KATALÓGUS 1833–1835 Catalogus alphabeticus auctorum episcopalis publicae bibliothecae Quinque-Ecclesiensis. (Studio et opera Joannis VOJDÁS... ac Eduardi GRADVOHL... 1833–1835.) Tom. I–III.
- KATALÓGUS 1914–1921 A Pécsi Püspöki Könyvtár katalógusa – Katalógus-könyv. (Szónyi Ottó). 1. kötet A–K. Készült 1914. október havában.

Notes on the Publication History of Ferenc Klimo's *Theses*

EVA POHANKA

In this study I would like to present an intriguing research on publication history enquiring about the fate of a printed book, throughout centuries, in different manuscript and printed catalogues. My point of departure was a volume found in the United States which helped me locate further copies throughout the world. Having consulted various primary and secondary sources, I realized that the volume consisted of two different works, one by the teacher, and another one by his student: the earlier work in the volume is Ludovico Civini's *Exercitatio metaphysica adversus religionis osiores praecipue atheos* which is followed by Ferenc Klimo's *Theses de Religione* (Rome, 1777). The research that I carried out in the former Bishopric Library of Pécs founded by the Bishop Georg Klimo may contribute with new results to library history as well as to genealogy.

As a result of my comparative analysis I have managed to locate four available copies of the work in different countries. The particularity of each copy can be found in its special binding: the most ornamental cover belongs to the so-called papal copy located in The Morgan Library and Museum, New York, while the copy found in the Vatican Library is a composite volume which contains the two works. In the library of the patron, Georg Klimo, the copy arrived in a cheap, „editorial” binding. The final copy that I could locate is in England but I have not been able to find more information about it. The small number of the surviving copies proves that only a limited number of copies of these two metaphysical works were printed.